

Peter Gajdoš – Ján Pašiak: Sociálne zdroje lokálneho a regionálneho rozvoja

Sociologický ústav SAV, Bratislava 2008, 217 s.

Práca je rozdelená do siedmich kapitol, ktoré sú logicky členené a prezentujú problematiku societálneho kapitálu nielen v širšom teoreticko-metodologickom, ale i v empirickom referenčnom rámci (ako prezentácia výsledkov sociálnej sondy v modelovom území vidieckych obcí a mikroregiónov regiónu Gemer-Malohont a Novohrad). Poznatky zo sociologického výskumu autori doplnili o sekundárne analýzy zo svojich predchádzajúcich výskumov, resp. o iné výskumné aktivity realizované v tomto území, ktorému sa venujú dlhšiu dobu. Konceptia recenzovanej práce je postavená na zámere prezentovať problematiku societálneho kapitálu nielen ako prezentáciu výsledkov sociologického výskumu (sondy), ale aspoň čiastočne ju zakotviť v širšom teoretickom a metodologickom referenčnom rámci, ktorý reflektuje vývoj tejto problematiky v sociálnych vedách. Orientovali sa na užšie vymedzenie problematiky societálneho kapitálu, ktorá súvisí s vnútornými sociálnymi zdrojmi lokálneho a regionálneho rozvoja najmä vidieckych sídiel a vidieckych regiónov. Jednotlivé kapitoly sú napísané s príslušnou vedeckou erudiťou a so znalosťou prezentovanej problematiky. Vhodné prepojenie a skĺbenie teoretických a empirických častí práce ukazuje na vedeckú skúsenosť autorov publikácie, a to nielen v oblasti koncepcno-teoretickej, ale i v rovine metodologicko – empirickej. Pracujú s kategóriou „societálny kapitál“, ktorý je tvorený ľudským, sociálnym a kultúrnym kapitálom. Pojem societálny sa objavuje napríklad v brnianskej sociologickej škole a môžeme ho nájsť v koncepciách blízkych evolucionizmu a neoevolucionizmu. Tieto kapitály sa navzájom prelínajú, prepájajú, vzájomne sa podmieňujú a doplňujú, vytvárajú medzi sebou sociálne väzby a výsledkom sa stáva nová kvalita.

Samotný sociologický výskum (sonda) bol realizovaný na vzorke 495 respondentov, vybraných z obyvateľov obcí sledovaného územia, proporcionálne pokrývajúcich päť mikroregiónov a mesto Tisovec. Objektom výskumu bola domácnosť respondenta prostredníctvom pološtandardizovaného interview. Vzhľadom na charakter výskumnej sondy si autori nerobili nároky na možnosti zovšeobecnenia získaných poznatkov na celé Slovensko.

V teoretických východiskách výskumu ľudského, sociálneho a kultúrneho kapitálu autori konštatujú malú empirickú rozpracovanosť tejto problematiky v našich podmienkach. V definíciách ľudského kapitálu sa zdôrazňujú také vlastnosti ako znalosti, zručnosti, tvorivé schopnosti, pracovné skúsenosti, iniciatívnosť atď. V empirických výskumoch priestorovo orientovanej sociológie je ľudský kapitál sídiel východiskovým predpokladom k poznaniu všetkých sociálnych procesov a javov v území a jeho priestoroch. Ľudský kapitál

v rurálnych obciach sa dostával do problémov v období urbanizácie a s tým spojenej emigrácie do miest v 70. – 80. rokoch 20. storočia.

Sociálny kapitál autori charakterizovali ako súbor sociálnych vzťahov a ich sietí, ktoré sú obsiahnuté v každodennom spoločenskom živote a jeho sociálnej organizácii v občianskych komunitách obcí a spoločenstvách regiónov. „Sociálnosť“ kapitálu podľa nich znamená, že presakuje do všetkých medziľudských vzťahov, má charakter združovania, kolektívnosti, nepatrí jednotlivcom, ale jednotlivci sú základom združovania a sociálne vzťahy sú koreňmi sociálneho kapitálu. Nemožno však vylúčiť jeho zneužitie na účely, ktoré škodia komunite či spoločenstvu (rodinkárstvo, protekcionizmus a pod.).

Pri charakteristike kultúrneho kapitálu vychádzali z koncepcie P. Bordieua. Charakterizujú ho tieto zložky:

- hodnoty a normy jednotlivca a rodiny, začleňovanie sa do komunity obce (účasť v spolkoch, občianskych a záujmových združeniach, komunitná participácia v oblasti kultúry a pod.
- vlastníctvo kultúrnych a civilizačných statkov, celková kultúrna a civilizačná úroveň jednotlivca, rodiny, domácnosti,
- symboly dosiahnutej úrovne vzdelania atď.

Kultúrna forma kapitálu je v našich podmienkach stále nedoceňovaná. Sociologický kontext tejto problematiky má v dejinách sociologického skúmania veľkú tradíciu. Pritom podľa autorov kultúrna dimenzia patrí medzi najzložitejšie problémy súčasnej transformácie spoločnosti. Jedným zo symptómov tohto procesu je napríklad i to, že kultúrny kapitál vidieka je značne oslabený emigráciou kultúrnej elity do väčších miest.

Na základe výsledkov výskumu autori konštatovali, že súčasný slovenský vidiek už necharakterizujú bývalé dominantné vlastnosti ako agrárnosť, rustikálnosť (sedliacky charakter) a s tým spájaná rurálnosť. Menia sa však aj názory na prácu a jej miesto v živote ľudí na vidieku. Empirická analýza ukázala, že sa vytrácajú aj také fenomény ako susedské vzťahy, spolunažívanie, pohostinnosť, aktivita, záujem o tradície. Narušovanie sociálnych vzťahov a spolužitia vyplýva najmä z nepriaznivej hospodárskej situácie, v ktorej sa ocitla väčšina ľudí na vidieku, a v sociálnej oblasti sa prejavuje ako sociálna nerovnosť s príznačnými znakmi chudoby. Kvalita medziľudských vzťahov vo vidieckych obciach tu bola bezprostredne spätá s nezamestnanosťou a chudobou. Je zjavná tendencia slabnutia foriem filantropie, ktorá bola charakteristická v dávnejšej minulosti pre veľkých i stredných roľníkov a príslušníkov stredného stavu. Vyplývalo to z ich sociálneho statusu ako zvyková norma. V zložitých historických situáciách, akými bola hospodárska kríza v prvej polovici 20. storočia, mobilizácia, obdobie SNP, sa filantropia prejavovala v plnom rozsahu tak voči domácomu obyvateľstvu, ako aj utečencom. Po skončení druhej svetovej vojny sa veľmi intenzívne prejavila vzájomná výpo-

moc na princípe reciprocity pri rekonštrukcii a výstavbe nových domov a obnove hospodárstva. V období reálneho socializmu sa filantropia „nenosila“, bola v rozpore s ideológiou sociálnej rovnosti a homogénnou socialistickou spoločnosťou. Po roku 1990 sa fenomén filantropie na vidieku stále viac vytráca.

Výsledky sociálnej sondy ukázali, že sociálne vzťahy a väzby sa v dedinských komunitách rozkladajú. Sociálne susedské komunitné väzby sa strácajú, sociálne siete sa prerušujú, sociálna izolácia a nezáujem o verejné záležitosti obce vyúsťuje do rodinnej uzatvorenosti a sociálnej izolácii. Zoslabla sociálna dôvera, osobná i majetková bezpečnosť, sociálne istoty, vzájomná pomoc a viera v zlepšenie v dohľadnom čase. Slabne taktiež charakteristická vlastnosť vidieka, ako je „pracovitosť“, vzťah k práci ako stredobodu každodennej nevyhnutnosti dedinského človeka. Táto situácia nepriaznivo ovplyvňuje občiansku participáciu na riešení problémov obcí a taktiež formovanie občianskej spoločnosti. Podľa autorov možno hovoriť o určitej dehumanizácii tohto sociálneho prostredia, znížení úrovne sociálneho kapitálu a jeho rýchleho zastarávania. Je však nutné dodať, že výsledky výskumu nemajú reprezentatívny charakter a realizovali sa v hospodársky zaostalých regiónoch s vysokou mierou nezamestnanosti. Tieto varovné zistenia by bolo vhodné empiricky overiť celoplošným reprezentatívnym výskumom.

Presmerovanie sociálneho kapitálu na veci verejné je v danej situácii dosť zložité, ale nie nemožné. To ukázali starostovia obcí, ktorí disponujú veľkým sociálnym kapitálom a vedia ho efektívne využívať v prospech obce a popritom aj pre seba a svoju rodinu. Východisko z tejto nepriaznivej situácie vidia autori v mobilizácii vnútorných zdrojov komunit miest a obcí, v nutnosti kreovania a implementácie špecifických, regionálne cielených politík atď.

Spoločenské prínosy recenzovanej publikácie spočívajú v ďalšom rozšírení poznatkovej základne decíznej sféry zodpovednej za tvorbu a realizáciu regionálnej politiky a politiky rozvoja vidieka, a to predovšetkým v oblasti dlhodobejšieho poznávania socio-ekonomických zmien a mapovania vidieckych sídiel a mikroregiónov. Autori erudovane zvládli prezentovanú problematiku a realizované výsledky výskumu predstavujú nesporný prínos v rozšírení analytickej poznatkovej báze priestorovej sociológie v Slovenskej republike. Výsledky riešenia napomáhajú identifikovať významné podporné argumenty pre tvorbu politík rozvoja vidieka a mali by i prispievať k zlepšovaniu formulovania strategických cieľov a voľbe najúčinnějších opatrení a nástrojov tejto politiky. Publikácia *Sociálne zdroje lokálneho a regionálneho rozvoja* predstavuje ďalšiu fundovanú prácu z priestorovej sociológie, ktorou sa autori dlhodobo výskumne zaoberajú. Recenzovaná

publikácia predstavuje nesporný prínos v kvalifikovaných analýzach regionálneho rozvoja a problematiky slovenského vidieka.

Stanislav Buchta